

OOSTEIND

IN VROEGER DAGEN

OOSTEIND

IN

VROEGER DAGEN

* * * *

ARNOLD MINJON 1952

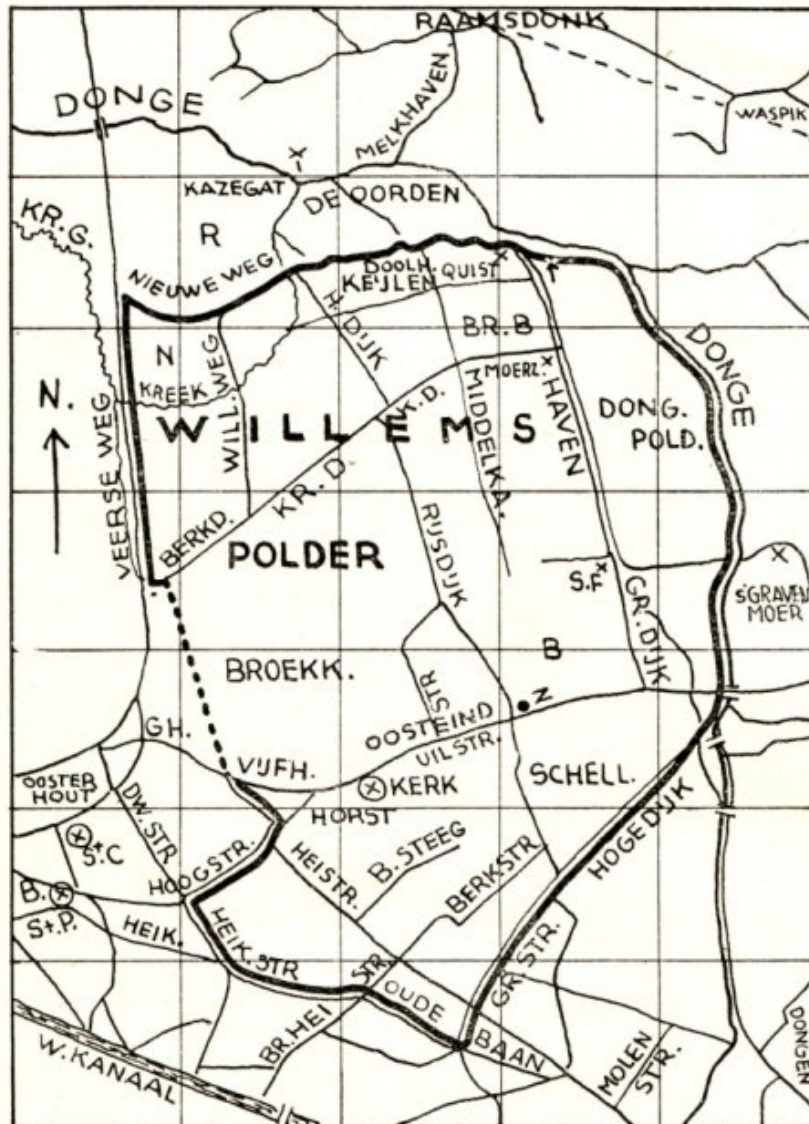
VOORWOORD

Toen de oprichtingsvergadering van ons feestcomité plaats vond op Maandag 12 Mei 1952, werd ondergetekende tot secretaris benoemd en hem tevens verzocht om inlichtingen te verzamelen om op de feestavonden in November toepasselijke voordrachten te kunnen brengen, betrekking hebbende op de afgelopen 100 jaar. Van alle zijden is men mij ten zeerste ter wille geweest. Ik moet hier vermelden tal van oudere parochianen die nog dingen wisten uit de oude doos, zelf beleefd of weer van een vroeger geslacht overgenomen. In 't bijzonder mijn dank aan de archivaris der gemeente Oosterhout, die mij kon inlichten over het eerste onderwijs op Oosteind. Omdat het jammer zou zijn, dat al het verzamelde materiaal weer spoedig zou vervliegen, heeft het comité besloten dit boekje te laten drukken. Ik hoop, dat deze bescheiden bladzijden in de smaak zullen vallen van mijn mede-parochianen; dat ze een aardig souvenir zullen zijn aan ons eeuwfeest en dat ze zullen meewerken om de saamhorigheid van ons kerkdorp te verstevigen.

Arnold Minjon

Schaal 1 : 50.000

PLATTE GROND PAROCHIE OOSTEIND

INHOUD

Iets uit heel oude tijden	4
Godsdienstig leven	5
Grenzen der parochie	2 en 7
Armbestuur	8
St. Vincentiusvereniging - Lijst E.E.H.H. Geestelijken.	9
Schenkingen en veranderingen aan de kerk	12
Caeciliaviering - Verenigingen - Bedevaarten	
Oude gebedenboeken	13
Oude gebruiken - School en onderwijs	14
Hoofden van scholen - De Oorlog - Klederdrachten	18
Verlichting en Verwarming	20
Vervoermiddelen	22
Industrie, handel en verkeer	23
De Zuivelfabriek	25
Boerenleven	26
Vissen in de polder - Jacht	29
Humor	30
De Spinning	35
De Oosteindse fanfare „Concordia”	36
Oosteind en de Missie	38
Nel de Mand	40
Ons eeuwfeest	41

OOSTEIND IN VROEGER DAGEN

Nu onze parochie dit jaar zijn honderdjarig bestaan viert, is het interessant voor ons om na te gaan hoeveel er in die afgelopen eeuw is veranderd in het uiterlijk van ons dorp en vooral ook in het leven en de gewoonten van zijn bewoners.

IETS UIT HELE OUDE TIJDEN

In de Romeinse tijd hoort deze streek bij Gallië ('t latere Frankrijk) In de 4e eeuw, na de grote volksverhuizing tot het Frankische rijk. Er zijn o.a. bij 's Gravenmoer nog Romeinse munten gevonden.

Herinneringen aan de Heidense tijden zijn o.a. „de Katjeskelder” in Oosterhout en de „Heilige Eik” op Den Hout.

Waarschijnlijk is deze streek door Amandus, Apostel der Franken, tot het Christendom gebracht tussen 650 en 660 en van die tijd tot 1559 ressorteerde het onder het bisdom Tongeren, later bisdom Luik.

St. Amandus heeft onder de woeste Taxandriërs niet veel mensen kunnen bekeren. Zij werden boos omdat hij zo streng tegen hun afgoderij optrad en toen de Frankische koning hen wilde dwingen zich te laten dopen, kwamen zij in opstand. St. Amandus is toen in andere streken gaan preken. ± 960 werd hier de landstreek Strijen genoemd. Ze was begrensd door Striene, Maas en Donge. De grens tussen Holland en Brabant liep voorheen door 't Kasteel ten Strijen en verder over Uilendonk (het tegenwoordige Oosteind), zo dat De Groenendijk en 's Gravenmoer bij 't Graafschap Holland behoorden en de rest van Oosteind bij 't Hertogdom Brabant 1288 Werd Strijen verdeeld in Baronie van Breda en Markiezaat van Bergen op Zoom. Oosterhout hoort bij de Baronie.

1289 Bouw van het Kasteel van Strijen door Willem van Duivenvoorde. Dit slot is ± 1400 tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten vernield.

ENKELE GEGEVENS OVER OOSTERHOUT

1272 Oosterhout krijgt van de Hertog van Brabant tolvrijheid op alle wegen en vaarten in Brabant.

1490 Oosterhout telt 553 bewoonde huizen en Dongen 100.

Begin 17e eeuw stierven in Oosterhout in twee jaar meer dan 1700 mensen van de pest.

De Groenendijkse haven is gegraven in 1675 door de gemeente Dongen. De provinciale weg dateert van 1852 (dus 't zelfde jaar als onze parochie). Vroeger heette ze Uilendonksestraat.

De naam Uilendonck en Craenschot ontmoeten we al omstreeks 1300.

St. CATHARINADAL

Van 1269—1295 in Wouw
1295—1647 in Breda (eerst in het
Gasthuis en in 1308 in het klooster
waar nu de Kloosterkazerne staat.
In 1647 St. Catharinadal van Breda
naar Oosterhout verwezen op bevel
van Frederik Hendrik die het klooster
te Breda veranderde in een Illustre
(Protestantse) school

GODSDIENSTIG LEVEN

Voor meer dan honderd jaar stond er
geen kerk op Oosteind. De bewoners
hoorden onder de parochie St. Jan te
Oosterhout.

De buurten hier waren de gehuchten Den Horst, de Uilendonkse straat
de Groenendijk met de sloopshaven, de Groen- en Berkstraat en de Hey-
kant, zomede de Hoogstraat en het Eikelstraatje. Deze gehuchten werden
bewoond door een duizendtal zielen. De wegen die naar Oosterhout leidden

Toen de Uilendonksestraat nog niet verhard was — voor 1852

waren als zandwegen dikwijls zeer slecht en onbegaanbaar, bij droog weer stof, in de winter slijk, alles vol kuilen en gaten. Langs de weg stonden hele rijen met knotwilgen („poten”) en daar achter lag het voetpad, want de weg zelf was erbarmelijk slecht. De ossenkarren hadden veel moeite om het goede spoor te houden en ze schokten geweldig.

De boerderijen en arbeidershuisjes met hun rieten daken en soms lemen wanden stonden schots en scheef langs deze zandwegen, soms met de achterzijde naar de weg. Dat de boerderijen soms met de rug naar de weg stonden dateert uit de tijd van de rondtrekkende, plunderende soldatenbenden, die onder het trekken van alles stalen en niet zo gauw daartoe overgingen als ze geen deur zagen. Soms dorste men om leven te vermijden boven op de tas. Er waren er bij van honderden jaren oud, zoals er nu nog verschillende hier te vinden zijn.

Het grootste gedeelte van de inwoners bezocht slechts zeer zelden hun parochiekerk te Oosterhout. Men ging bijna altijd in *Dongen* naar de kerk vooral de mensen van de Groenendijk en de Groenstraat.

In Oosterhout werd natuurlijk gedoopt, getrouwd en begraven. We kunnen ons voorstellen hoe bezwaarlijk de kerkgang soms kon zijn. De behoefte om een eigen kerk meer in de nabijheid te hebben deed zich als vanzelf gevoelen. Van particuliere zijde worden er zelfs pogingen aangewend om een *Paters Klooster* te krijgen om daar dan op Zon- en Feestdagen Mis te kunnen horen en de Sacramenten te kunnen ontvangen, men zou dan toch onder de parochie van St. Jan te Oosterhout blijven. Een groot voorstander hiervan was *Adr. v. d. Noort* wonende op de Groenendijk, met nog twee anderen. De grond daarvoor was al toegezegd door de familie *Key*, maar later kwam er kwestie en schonk deze familie de grond niet voor de Kerk, bood ze wel te koop aan.

Adr. v. d. Noort heeft in 1845 al geprobeerd om de kerk te krijgen tegenover het *Straatje* op de akker van Peter Beekmans. Hij was later erg teleurgesteld, dat hij, op de Groenendijk wonende nu 1450 ellen verder moest lopen. Hij heeft aan Mgr. verzocht „de stok alsnog in 't midden te stellen”. Hij had een kaart getekend en die bij de brief ingesloten (Febr. 1852) Omdat de Groenendijk 't voornaamste gehucht was, waren de bewoners verre van voldaan, toen de kerk op den Horst werd gebouwd.

De pogingen wat betreft het klooster hadden geen ander resultaat, dan dat de aandrang om een zelfstandige parochie op te richten hoe langer hoe groter werd. Daarbij kwamen nog klachten van *Dongense Geestelijkheid en parochianen* dat hun kerk te klein was door het grote getal mensen die van buiten (vooral uit de Oosteindse gehuchten) daar steeds ter kerk gingen. Dit alles kwam ter ore van *Z.D.H. Mons. J. van Hooydonk*, bisschop van Dardanië en Vicar. Ap. van Breda, die na ingewonnen inlichtingen in beginsel het plan goedkeurde en zijn medewerking beloofde.

Bissch. v. Breda: J. v. Hooydonk, ap. vic. 1827—1853

„ „ bisschop 1853—1867

Joann. v. Genk	bisschop	1868—1874
Henrs. v. Beek,	„	1874—1884
P. Leyten	„	1885—1914
P. Hopmans	„	1914—1951
J. Baeten	„	1951—

Het was 1851. Reeds 22 Jan. 1852 werd een *Commissie* benoemd bestaande uit 8 personen belast met de voorlopige werkzaamheden voor de definitieve oprichting. Deze commissieleden waren: Joannes Beekmans, Joannes Key, Dilus Bossers, Nicolaas Bierwagen, Wilhs. Bossers, Govardus Aelen, Adrs. Ch. v. d. Noort en Adrs. Nieuwkuyk. Nu was er niet alleen hoop maar zekerheid, dat de nieuwe parochie van Oosteind in het N.O. gedeelte van Oosterhout zou worden opgericht. Eerste geldinzameling, in korte tijd plm. f 8.000.—, wat voor die tijd een zeer groot bedrag was. Natuurlijk onvoldoende, maar er kon toch mee begonnen worden.

Moeilijkheid: terrein voor *Kerk, Pastorie en Kerkhof*. De Eerw. P. v. Gils (Kap. te Lamswaarde, later pastoor te Klundert schonk het terrein (1 bunder 12 roeden en 80 ellen) 5 Juni 1852 zorgt notaris H. van Weel te Oosterhout voor de akte van schenking.

Er werd een Rijks jaarwedde voor de pastoor aangevraagd aan 't Ministerie van Eredienst.

De onkosten voor de te bouwen kerk werden geraamd op f 24482,53. Het antwoord van de Minister was gunstig. De architect was in die tijd de zeer bekende Piet Soffers uit Ginneken.

12 September 1852 deken C. Oomen uit Princenhage legt de eerste steen. 6 December 1852 de kerk onderdak.

30 November werd tot eerste pastoor benoemd C. Luykx, 6 December inzegening en eerste H. Mis.

Toen voor de laatste maal in Oosterhout werd gepreekt tot de bewoners van Oosteind, zei de Pastoor, dat hij hoopte, dat ze aan de nieuwe pastoor, meer onderdanig zouden zijn dan aan hem!

(Pastoor Willems te Oosterhout 1845-1872)

GRENZEN DER PAROCHIE

Het beginpunt is aan het Noordeinde van het Ekelstraatje, aan de Hortse straat, vandaar richtende in een rechte lijn op de toren van Geerttruidenberg tot aan de Berkdijk, deze volgende tot aan de grote weg naar Amsterdam, tegenover het z.g. Withuis van dit punt over de weg tot aan het riviertje *de Oude Donge, welke ten N.O. de scheiding tussen Oosteind en Raamsdonk uitmaakt. Daarna de rivier de Donge, welke Oosteind scheidt van 's Gravenmoer en ten Z.O. van de gemeente Dongen, vervolgens ten Z.

*Waar nu achter in de polder, de „nieuwe weg“ ligt die verder kronkelt tot aan Quist door de oorden, ligt de grens tussen Raamsdonk en Oosterhout en liep vroeger (zeer lang geleden) de Oude Donge.

palende aan laatstgenoemde gemeente door en ten einde de Groenstraat voorbij de Heistraat tot aan de Dongense baan op Breda, welke men volgt tot aan de Heikantse straat en door deze door de Heikant en door een andere straat, ook Heikantsestraat genoemd tot aan de Hoogstraat, deze doorgaande tot aan het Noordeinde der Heistraat en vandaar door het Ekelstraatje tot aan het beginpunt, zodanig dat overal waar de scheiding loopt over een weg of straat, de scheiding in het midden der straat wordt genomen, zodat slechts de helft der straat aan Oosteind behoort.

De bekende Missiepater Pater Bernard 1807-1865 die vroeger ook wel eens in Dongen heeft gepreekt en in Oosterhout. Hij preekte volksmissiën (291) in Nederland, België, Duitsland Engeland en N.-Amerika en oogste overal de grootste bewondering ook bij de anders denkenden.

malen, dat er geen voedsel in huis was, vooral in de winter gebeurde het nog al eens, dat honger en kou aanklopten bij de armste arbeiders.

Enige posten uit het boek vanaf 1854

Voor Chr. Onderwijs aan Mr. v. Nieuwkuyk f 26.47 (voor een heel jaar!)

De commissie werd ontbonden en 10 December werden als *Kerkmeesters* benoemd; A. C. v. d. Noort, (schipper en graanhandel) Wilh. Bossers (landbouwer) Joh. P. Key (landbouwer) en Johannes Beekmans (landbouwer). Er werd f 16.000 geleend 4% met jaarlijkse aflossing van f 400.— De Pastorie was nog niet gebouwd, zodat de Pastoor tijdelijk heeft gewoond (waarschijnlijk) in de bouwhoeve van W. Bossers.

De eerste tijd ontving de kerk veel schenkingen, o.a. van de familie Beekmans.

ARMBESTUUR

20 April 1854 benoeming armbestuur. Voorzitter: Pastoor C. Luykx. Leden: Adr. v. d. Noort († 1877) Wilh. Bossers († 1880) Nic. Bierwagen († 1866) Joan Beekmans († 1866)

Natuurlijk werd er in die tijd van zeer sobere verdienste, ondanks de primitieve levenswijze dikwijls een beroep gedaan op armbestuur en St. Vincentiusvereniging. Het gebeurde meer-

Een doodskist f 3.—, een paar klompen f 0.30 1 ton turf 0.70, 6 maanden kostgeld voor 2 kinderen uitbesteed f 28.—, 2 mud kolen f 1.04, een jaar huishuur f 10.—.

Uitgaven. Klerage (blauwe bay, baalkatoen, hemdrokken, Turksleer, een Brabants hoedje) aardappelen, brood, klompen, begrafenissen, uitbesteding, gasthuizen.

Inkomsten: collectes, roggegeld, koopdagen, jacht.

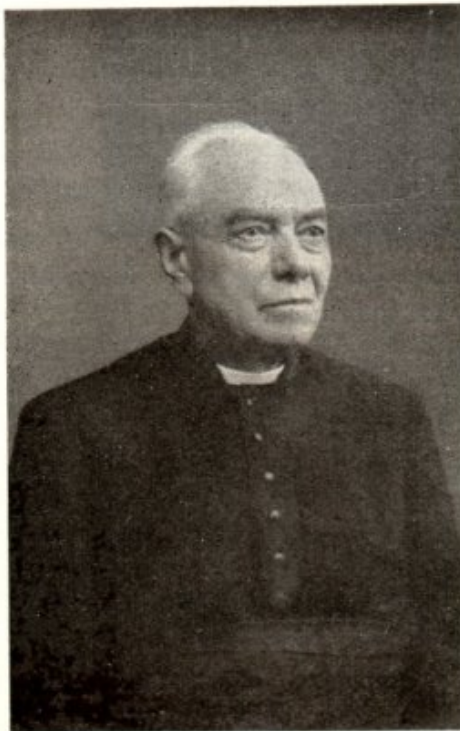
In het begin mochten de kerkmeesters ook lid van het armbestuur zijn, later niet meer.

St. VINCENTIUSVERENIGING

Op 7 November 1855 (feestdag St. Willibrordus) werd de St. Vincentius vereniging opgericht. Leden: Th. Sprangers, J. Verdaas, A. Huygens, W. Huygens, P. Key, C. van Bree, C. Weterings, J. Alen, C. de Jong, J. van Leijsen, G. v. Helvert, C. v. Etten, W. v. Vessem, G. Klijs, W. de Wit. Daarvan zijn er 10 meer dan 25 jaar lid geweest.

Doel; Meer kerk- en schoolbezoek door kinderen, uitdeling levensmiddelen en kledingstukken, vooral aan huisgezinnen door ziekten en ongelukken (brand bijv.) getroffen en vooral schamele (stille) armen; naaien laten leren aan kinderen.

Inkomsten: grotere en kleine giften.

Pastoor A. F. Oomen
geb. 1844 1892-1914

Uitgaven: voornoemd en verder bij watersnood in Nederland, hongersnood in Ierland, steun aan Paus Pius de IX toen hij van zijn bezittingen was beroofd (f 17.50)

In de eerste 25 jaar (1855—1880) voor + f 7000.— geschonken.

LIJST

E.E.H.H. GEESTELIJKEN

Pastoor Cornelis Luykx 1852-1892

Kap. Ferd. v. Genk 1867

Joh. Staps 1869

A. Melsen 1871

Nic. Buckens 1890

Pastoor Antonius F. Oomen

1892-1914

Kap. Fr. Luykx 1892

Joh. v. Steen 1894

Thom. Korst 1906

<i>Pastoor Joh. Daverveldt</i>	1914—1918
<i>Kap. Prosp. Lips</i>	1914
J. Hamerlinck	1915
<i>Pastoor Jules Laane</i>	1918—1928
<i>Deken 1926</i>	
<i>Kap. Al. Andriesen</i>	1920
H. Andriesen	1920
Jos. Dierink	1920
Jul. Siebelinck	1924
A. Raaymakers	1928
<i>Pastoor C. van Genk</i>	1929—
<i>Kap. Jos. v. Kuyk</i>	1936
A. v. Goethem	1940
Arth. Michielsen	1945

Deken Laane 1874—1931

Het *uurwerk* van de kerk werd in 1858 geplaatst. Als bijzonderheid moge vermeld worden, dat de koster, die tot dusver f 78.— per jaar verdiend had, voor het smeren der klok en 't opwinden f 2.— per jaar meer kreeg, zodat hij nu voortaan f 20.— per drie maanden kreeg uitgekeerd.

In 1853 is het kerkhof gezegend en de kerk geconsacreerd.

Het *orgel* (832 noten tellende) is geplaatst in 1862 (fabrik. v.d. Aa)

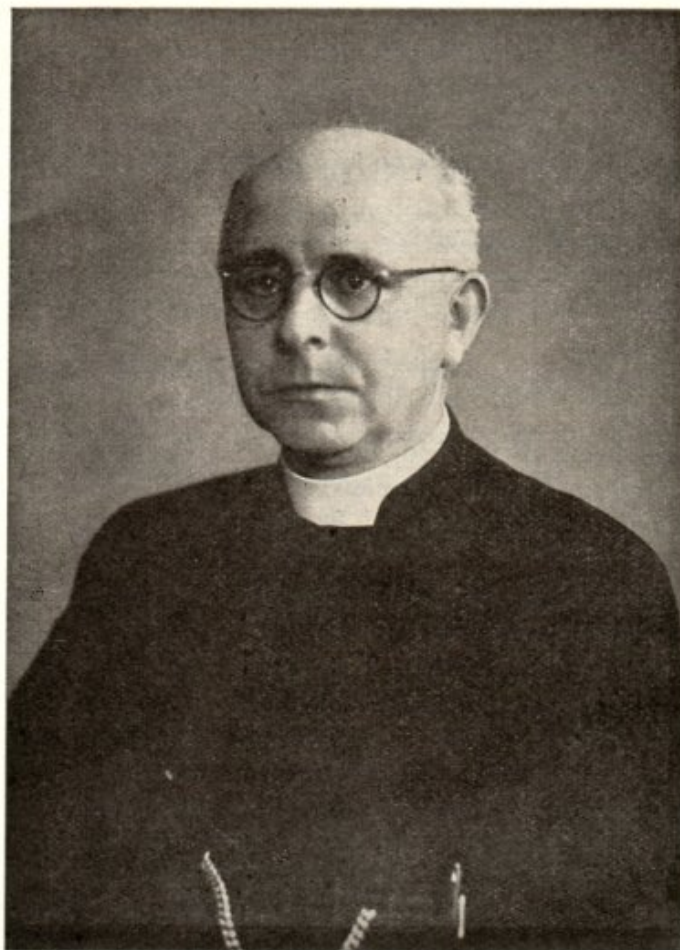
De *eerste kapelaan* (Ferd. v. Genk) kwam in 1867, dus toen de parochie al 15 jaar bestond.

De *organist* verdiende eerst f 20.— per jaar, in 1864 f 30.— en de orgel-pomper f 10.—

De eerste jaren telde de parochie ruim 1000 zielen, wat vrijwel constant

bleef. $\pm$ 1920 was het 1150 en tegenwoordig $\pm$ 1400. Veel groei is er dus niet in onze parochie geweest, wat z'n oorzaak vindt in het feit, dat er geen industrie van betekenis is gevestigd en dat het overgrote deel der parochie bij de lanbouw is betrokken.

Het aantal *sterfgevallen* was in de eerste tijd veel groter dan tegenwoordig door grote zuigelingensterfte, besmettelijke ziekten, onvoldoende hygiëne etc. Het aantal *communies* bedroeg in die tijd maar $\pm$ 3500 (is ruim 3 per jaar per inwoner) Het bereikte zijn hoogtepunt in 1944 toen het $\pm$ 70.000 was.

Pastoor C. v. Genk 1929—

Tegenwoordig $\pm$ 50.000, wat neerkomt op 40 per inwoner.
Voor de plaatsing van het orgel behielp men zich met een harmonium.
Organisten : Gijs v. Helvert, van Aart, W. Timmermans, C. Huyben.
Kosters ; Lou Herman, v. Aart, *C. Lodewijks, Ant. Michielse, Jan Michielse
Grafmakers : Peerke Trommelen, Will. v. Zundert, Door Heeren, Siemons, Rams, Bogers, Michielse.
Dirigenten : Piet v. Bree, Fr. v. Bree, Harry de Wit, Jan v. Bree, A Minjon
Voor het patronaat bestond is er o a. nog jarenlang *koorrepitie* gehouden in een vleugel van de boerderij van Andr. Oomens (de z.g. Vincentiuskamer)
De grafmakers waren veelal ook *orgelpomper*.
De *koorzangers* kregen samen f 10.— per jaar in het allereerste begin,

*Koster C. Lodewijks heeft voordat hij hier woonde nog dienst gedaan als *remplacant*, waarvoor hij f 450.— kreeg. (15 maanden)

waarvan men twee dagen *Caecilia* vierde.

Voor *kerkwas* en onderhoud werd f 15.— per jaar uitgetrokken. Later zijn die bedragen natuurlijk geleidelijk gestegen, maar toch zeer lange tijd laag gebleven.

SCHENKINGEN EN VERANDERINGEN AAN DE KERK

- 1857 Beeld St. Jan B. geplaatst in de nis van de toren
- 1858 Altaar geplaatst, uurwerk, kerkplein bestraat (gele steentjes) klok ingewijd.
- 1861 Hoofdaltaar
- 1862 Orgel (Corn. Franken 10 jaar lang f 100.—)
- 1864 Kleine klok
- 1868 St. Bern. Beeld (Bern. v. d. Noort)
- 1873 H. Hartbeeld (Maria Beekmans)
- 1873 H. Familie, beeldgroep (Joan. Beekmans)
- 1881 Preekstoel
St. Antoniusbeeld (Bern v. d. Noort)
St. Cornelus (Pastoor C. Luykx)
St. Vincentius (Conferentie)
- 1902 Nieuw hoofdaltaar (50 jarig jubileum)
- 1915 Voorste banken
- 1920 Electrisch licht
- 1927 H. Hartbeeld in de tuin (75 jarig jubileum)
- 1928 Nieuwe Doopvont
- 1931 Kerk beschilderd
- 1935 Nieuwe Communiebanken (Zilveren feest Pastoor van Genk)
- 1936 Centrale verwarming
- 1938 Kinderkapellen
- 1943 Klokken door Duitsers gestolen
- 1945 Schade vliegende bommen
- 1949 Nieuwe klokken geplaatst
- 1950 Vredeskapel gebouwd
Koor vergroot
Nieuwe banken achter in de kerk
Doopkapel
- 1952 2 Gebrandschilderde ramen in het schip en kleine in de doopkapel en Mariakapel

Uit deze lijst blijkt zeer duidelijk, dat vooral de laatste 20 jaar heel veel is gedaan om het interieur der kerk te verfraaien en praktischer te maken. Pastoor van Genk beijvert zich vooral om Gods huis mooi en waardig te maken en ook om de koorzang beschaafd en stemmig te doen klinken. Reeds tal van jaren leidt hij de repetities persoonlijk en onvermoeid.

CAECILIA VIERING

De Caeciliaviering van het koor is door de leden altijd met veel animo gevierd. In de eerste tijd vierde men dit 2 dagen achtereen. De koorleden in geklede jassen met hoge hoed op. Er werd flink gegeten en gedronken en pret gemaakt. Koster en orgeltapper waren ook van de partij. Tegenwoordig wordt nog één dag feest gevierd, waarbij ieder het zijne bijdraagt tot verhoging van de gezelligheid en saamhorigheid. (22 November)

De familie van Bree heeft zo lang de parochie bestaat altijd een belangrijk aandeel gehad in de koorzang, hetzij als dirigent, hetzij als zanger.

VERENIGINGEN (in het begin der Parochie)

Broederschap van de H. Rozenkrans	1852
„ van het Geestelijk Verbond	1852
„ van de H. Franciscus Xaveris	1853
„ van Gedurige aanbedding van het H. Sacrament	1853
„ van O.L. Vrouw van Bijstand	1855
„ van de H. Kindsheid	1855
„ St. Vincentius	1855

BEDEVAARTEN

De bedevaart naar *den Briel* dateert van 1898. Enkele parochianen gaan al vanaf die datum geregeld mee. Vroeger werd om 3 uur 's morgens te voet naar den Berg gegaan om op tijd aan de boot te zijn. Onderweg werden er voortdurend rozenhoedjes gebeden. Voor die tijd ging men al naar *Kevelaar, den Bosch, Hoogstraten, Hakendoven* (soms te voet) De laatste bedevaart wordt ook nog steeds in ere gehouden evenals die naar Kevelaar.

OUDE GEBEDENBOEKEN

Oude gebedenboeken, die hier vroeger algemeen in gebruik waren:

1674.	Fonteynen der liefden van den Gekruisten Jesus Jac. v. d. Velde, achter het Stadhuys, tot Brussel
1760	Chr. onderwerpen en de gebeden 't Antwerpen bij Hubertus Benedictus
1772	Onderwijs der Jeugd in de Chr. Godvruchtigheid Te Turnhout bij P. J. Brepols
1816	De boerentheologie of den godvrugtigen Kluizenaar Te Loven: J. Meyer
1822	De gemeenzame Verkeering met God 's Bosch
1826	De geestelijke onderwijzer der godvruchtige zielen in de Berg Kalvaria in de Apostelstraat 's Bosch

- 1834 Den godvruchtigen Landsman
Te Mechelen bij P. J. Hanicq
1836 Navolging van Christus
etc.

OUDE GEBRUIKEN

Vroeger was het burenplicht bij een dode te *waken*, waarbij het wel eens minder ernstig toeging, omdat destijds overal de fles bij te pas kwam. Was er iemand gestorven, dan werd een *bosje stro* voor het huis gelegd met drie stenen er schuin op.

Voor ongehuwde personen *drie stenen* en *drie palmtakjes*

Voor gehuwd persoon geen palmtakje

Voor weduwe of weduwnaar *halve stenen* en geen palmtak.

Dit heeft zich tot $\pm$ 1920 gehandhaafd.

De jonge dochters van vroeger zochten ook contact en konden haar levenslust ook wel uitvieren bij de z.g. *spinning*, bijeenkomst, waarbij volop werd gezongen in een of andere boerderij, vooral in de winter, als er niet zoveel werk was, meestal na 't dorsen. Eertijds brachten allen haar spinnewiel mee. Er werd chocolademelk gedronken met beschuit of pastellen (bestellen)
De boerenjongens werden hardnekkig geweerd en deden allerlei kattedwaad.

DE RENT

Tractatie aan boerenjongens bij een of andere feestelijke gelegenheid (trouwpartij etc.) op vaatje bier. Er werd gezongen en voorgedragen.

DE OVERTREK

Verhuizingen van boerengezin door de burens. Boerenjongens bliezen op koehoorns — karren met landbouwwerktuigen en knolgewassen — daarna met huisraad. Alles versierd met papieren rozen, groen en bloemen.

In het begin van de lente hadden de oude Heidenen 's morgens vroeg optochten gehouden door de akkers; ze rolden door het natte gras, want de Meidauw gaf extra kracht aan het lichaam. *Dauwtrappen* heette dat. In vele plaatsen in Brabant gaat men, met de harmonie voorop, nog dauwtrappen.

SCHOOL EN ONDERWIJS

Zeer lang geleden gingen de kinderen van hier naar Dongen of Oosterhout (ook St. Catharinadal) naar school. Begrijpelijk ontvingen velen geen of sporadisch onderwijs; geen leerplicht, veel werk thuis en wegen erg primitief.

OVER DE EERSTE ONDERWIJZERS OP OOSTEIND

(Uit het Gemeente archief te Oosterhout)

De eerste schoolonderwijzer op Oosteind was *Johannes Hollanders*, aangesteld 18 Juli 1798 toen 45 jaar, vorig beroep maréchal (hoefsmid)
Het schoolhuis gehuurd van Jan Bossers op de Hoogstraat. Hij was niet bevoegd, had dus geen rang. Salaris f 100.— per jaar, voor huishuur f 30.—

In 1807 verhoogd met f 20.— per jaar voor brandstof. In 1816 had hij 84 jongens en 52 meisjes; in 1826, 147 jongens en 62 meisjes, die naar school konden komen.

De leerlingen, die naar school kwamen om te leren schrijven, betaalden 10 stuivers schoolgeld in de 3 maanden; de lezers 8 stuivers per 3 maanden. In 1824 werd er een *request* door de inwoners van den Horst aan het gemeente bestuur van Oosterhout gestuurd. Door gehoorsvermindering van de schoolonderwijzer ging de school achteruit. Men verzocht om J. Hollanders van zijn taak te ontheffen met behoud van zijn tractement en Adr. v. Niewkuyk (zoon van schoolmeester te Dorst: Gabriël van Nieuwkuyk) als assistent te benoemen en deze te belonen met schoolgeld, vrije woning, vuur en licht.

Dit request was ondertekend o a. door Beekmans, Rombouts, Bossers, van Gils, van Dooremaal, Verhoeven, Ploegman, Timmermans, Key, Bierwagen, Laurijssen, de Wit, Binck en van Vugt.

Dit verzoek werd toegestaan.

Mr. van Nieuwkuyk op 80 jarige leeftijd

Adriaan van Nieuwkuyk werd hoofd 1 September 1837. Zijn inkomsten bedroegen ruim f 400.—, waarvan hij de schoolbehoefden en de brandstoffen moest betalen. Hij was onderwijzer van de 2e rang. Voor 1806 kon men geen examens doen voor schoolmeester.

1844 was Jan Rienslag hulponderwijzer 4e rang

1851 Bierens hulponderwijzer, later ook nog Charles van Nieuwkuyk en van Heyst.

Voor 1798 waren alle onderwijzers van openbare (staatsgodsdienst) en werd alleen hier en daar clandestien school gedaan. Het onderwijs op Oosteind is waarschijnlijk van 1798—1869 steeds in hetzelfde huis op de Hoogstraat gegeven.

Hieraan herinneren nog de namen: *schoolakker* en het *meesterstiggeske*. A. van Nieuwkuyk is hier in functie geweest van 1824—1889 (65 jaar!)

Hij was toen 82 jaar oud.

Mr. van Nieuwkuyk was eerst timmerman. Hij had een vriend die schoolmeester wilde worden en daarvoor een soort examen in 's Bosch moest afleggen. Hij ging met z'n vriend mee en onderweg spraken ze samen over het examen. De vriend merkte, dat van Nieuwkuyk ook goed ontwikkeld was en zei: Ge moet ook proberen om examen te doen. Hij deed het en het lukte. Zo is hij schoolmeester geworden en kwam later te wonen op de Hoogstraat. Voor 't geven van Christelijk onderwijs (katech. lessen) kreeg hij van 't armbestuur te Oosteind ± f 2.50 per maand uitbetaald.

Lijfstraffen waren aan de orde van de dag en soms zeer onrechtvaardig en ontzettend streng. Het gebeurde meermalen, dat de kinderen na een flinke aframmeling de school in geen dagen konden bezoeken. Hij spaarde hierbij zijn eigen kinderen (negen) allerminst.

Toch moet Mr. v. Nieuwkuyk ondanks zijn driftbuien een ijverig schoolmeester zijn geweest, die voor die tijd aardige resultaten wist te bereiken. Zelfs uit Oosterhout kwamen hier kinderen naar school.

's Winters was de school vol en 's zomers erg slap bezet. Hij eiste absolute stilte, stond dikwijls alleen voor alle kinderen, later in de openbare school aan de Provincialeweg 100 ook. Dan moest hij twee lokalen in toom houden gescheiden door glazen deuren. Vooral rekenen en schoonschrijven hadden zijn speciale aandacht. De oudste leerlingen moesten schone *exempels* naschrijven, soms ook in de Franse taal.

Voor de parochie bestond moesten de kinderen die werden voorbereid op de Eerste H. Communie 's morgens heel vroeg naar Oosterhout om weer op tijd in de school op de Hoogstraat present te zijn.

Pastoor Luykx stelde veel belang in de school, vooral ook in het zangonderwijs. Bij gelegenheid van zijn 25 jarig *Pastorsfeest* (1877) zocht hij de beste stemmetjes er uit en liet ze een door hem zelf gecomponeerd lied zingen in de kerk voor het St. Jansaltaar, wat hem zo aan greep, dat hij schreide van aandoening. Hij was erg muzikaal en zong in de Processie altijd voor met forse stem.

De *vraagschool* of *lering* was in de kerk en hij eiste vooral bij de Plechtige H. Communie dat alles kon opgezegd worden met vragen en antwoorden. 1869 is de *openbare school* gebouwd (nu Zusterschool) er kwam dus meer ruimte en comfort voor het onderwijs.

In zijn laatste levensjaren heeft Mr. van Nieuwkuyk assistentie gekregen van *Mr. van Heyst*.

Voor de meisjes kwam er $\pm$ 1882 een *brei-naaischool*, die werd gegeven in de oude school op Woensdag en Zaterdagmiddag door M. Loonen (M. Buyks - Loonen) 18 jaar oud, aangesteld door de gemeente Oosterhout op een jaarwedde van f 60 —. Ze stond bekend als een goede onderwijzeres. Als *huisnaaister* verdiende ze van 's morgens half zeven tot 's avonds 8 uur, 20 ct. per dag, later 30 cent en na afspraak met nog twee andere vrouwen 7 stuivers, wat het tientallen jaren is gebleven.

1896

Het onderwijs werd met de jaren beter, vooral na de invoering van de *leerplichtwet* (1901) en het wettelijk verbod van *kinderarbeid*.

1921 werd de nieuwe school (*jongensschool*) geopend en werd het onderwijs *bijzonder*, zodat dus ook 't godsdienstonderwijs onder schooltijd werd gegeven. In datzelfde jaar zijn de *Eerw. Zusters* op Oosteind gearriveerd, in 1923 is de *bewaarschool* geopend en het *Patronaat* gebouwd.

In 1938 is de *speelplaats* achter de St. Jansschool in gebruik genomen.

HOOFDEN VAN SCHOOL

(Jongensschool vanaf 1921)

- 1 Joh. Hollanders 1798—1837 in 1824 assistent van Nieuwkuyk
- 2 van Nieuwkuyk 1837 1 Januari 1889
- 3 Stadhouders 1819—1897
- 4 Nankman 1897—1906
- 5 Verhulst 1906—1933 †1952 (80 jaar)
- 6 Minjon 1933—

HOOFDEN ST. MARIASCHOOL

Sr. Louise (1921—1932)
Sr. Adelberta (M. van Gastel) 1932—1945
Sr. Louise (H. C. Helmer) 1945—

DE OORLOG

(1940—1945) Is oorzaak geweest van tijdelijke stagnatie van het onderwijs, zo nu en dan. Zo bijvoorbeeld 10—17 Mei 1940 en later door bezetting van Duitse en na October 1944 van geallieerde militairen. Maandenlang zijn de klassen in boerderijen ondergebracht: Hoogstraat: H. Oomen. Prov. weg; Th. Diepstraten, A. van Dongen, C. Rombouts en Ant. Driesen. *Slachtoffers* onder de bevolking: C. van Dongen, Familie Bogers (11 pers.) door V I.

De V I's waren projectielen door de Duitsers vanaf bezet gebied op het reeds bevrijde Antwerpen afgeschoten over een afstand van honderden kilometers. Hier zijn er een achttal gevallen en ontploft. Er zijn honderden ruiten door vernield, ook in de kerk begin 1945.

KLEDERDRACHTEN

Zoals bijna overal in Nederland is de *boerendracht* op het platteland zeldzaam geworden en alleen de oudste vrouwen ziet men nog wel eens met de *Brabantse muts* naar de kerk gaan. Vroeger was die dracht algemeen. Zelfs de meisjes droegen bij de Eerste Communie al zo'n muts. De boerinnen hadden verschillende mutsen, een kostbare voor Zon- en Feestdagen en een eenvoudige platte voor in de week en het werk. Om de dure te beschermen bij slecht weer deed men lang geleden de bovenrok over het hoofd en ook had men speciale *regenhoeden* van fijn gevlochten stro om over de muts heen te zetten. Eerst werden er *hoge mutsen* gedragen, later lage *klaimutsen*. De meisjes droegen *kapjes* of *kapers* en strakke *lijfjes*, lange *wijde rokken*. Soms ook een *hoedje*. De jongens een *stijf petje*, een strak jasje, *lange broek*, *klompen* of *vetleren* schoenen. Als de jongens hun Eerste Communie deden, kregen ze soms het grote zilveren (knol) horloge van vader of grootvader aan.

De boeren gingen naar de kerk met *witte klompen* aan, de *Friese jas* en *Turks leren broek*. Op het hoofd droegen ze zijden *petjes*, meer of minder hoog.

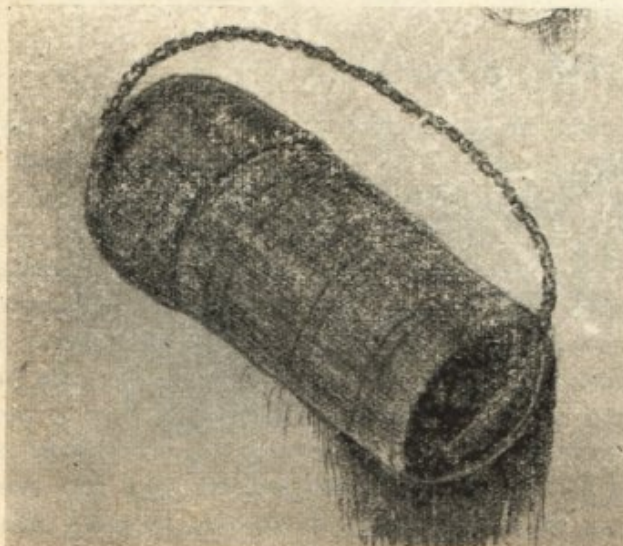
60 à 70 jaar geleden kwam het wel eens voor, dat de oude boeren aan 't *ploegen* waren met de *hoge hoed* op.

De vrouwen droegen mooi *gekleurde doeken* en door de week meer eenvoudige donkere. De lange *linnen schorten* waren ook zeer in trek. Lang geleden ook *hoepelrokken*.

VERLICHTING EN VERWARMING

Petroleum en kaarsen werden natuurlijk in het begin gebruikt. Nog enkele boerderijen moeten zich op het ogenblik met petroleumlampen behelpen.

Lucifers waren er honderd jaar geleden niet en de mensen gebruikten voor het aansteken van hun stenen pijpjes een z.g. *tintelton*, een voorwerp van koper, bestaande uit twee buisjes, met een kettinkje, een vuursteen en een plat stuk staal, waarmee vonken worden geslagen, die wat half verbrande wol aan het smeulen brachten. *Zwavelstokken* (solferstekken) bestonden uit hennep aan twee kanten in zwavel gedoopt. Deze moesten aan de kachel worden aangestoken en

Tintelton

aan het „vuur” (een open vuur dat altijd smeulde onder de as en soms met een blaaspijp van ijzer werd aangewakkerd). Ook gebruikte men *mastspanen*.

Bierwagen, schatrijk en overzuinig zei altijd :

„Als ge rijk wilt zijn en rijk wilt blijven
Breek dan iedere zwavelstok in vijven.”

En werd natuurlijk veel *hout* gestookt, ook *turf* uit de polder, die daar vroeger in grote massa werd gestoken en waarvan de „*putten*” waren overgebleven, die door de ontginning van de polder bijna alle zijn verdwenen. Vooraan rechts aan de „*Ossendijk*” zijn er nog twee, die bijna zijn

Boerin met kleimuts

dichtgegroeid. *Run* was ook een veel gebruikte brandstof (in de runstoof), die kosteloos bij de looiers kon worden gehaald.

Sommige arbeiders hadden alleen met de vastenavonddagen gelegenheid, dan werkten de boeren niet en konden ze dus naar de looiers om run te

gaan halen. Die werd op de „werft“ uitgespreid, dan moesten ze van tijd tot tijd de run „weinen“ (wenden) om hem droog te krijgen. Ook werden er wel turven geperst van de run, wat ook nog in de laatste oorlog (1940-1945) is gebeurd.

VERVOERMIDDELEN

Een eeuw geleden was nog de tijd van de *postkoets* (diligence) en *trekschuit*. Daar werd hier geen gebruik van gemaakt, omdat er geen waterwegen lagen en ook geen hoofdwegen. In Oosterhout was wel een pleisterplaats voor de postkoets (Koppelpaarden). Er werden zeer grote afstanden *te voet* afgelegd, de enkele maal, dat de mensen van huis moesten bijvoorbeeld bij bedevaarten ('s Bosch, Hakendover, Kavelaar, Hoogstraten) of bij familiebezoek. Met de *ossekar* of het rijtuig (vrij zeldzaam) gebeurde het ook wel. De eerste primitieve *fietsen* verschenen rond 1875 met een groot en klein wiel. Op Oosteind maakte Neel de Rooy ook houten fietsen. Zijn eigen kinderen verbood hij om er op te rijden, omdat de broeken er zo van kapot gingen.

In 1882 kwam de *tram* in Oosterhout, Dongen, later doorgetrokken naar Tilburg (1908). Opgeheven in 1932. Deze is verschillende malen oorzaak

van *brand* geweest, omdat de rails soms vlak langs de met riet gedekte schuren, stallen en huizen liepen. Werd het vuur dan opgepookt, dan gebeurde het meermalen, dat de daken in brand vlogen.

INDUSTRIE, HANDEL & VERKEER

Vroeger waren hier meer *looierijen* dan thans, zeven à acht (Willeke Bossers, Rinus de Jong, Piet de Jong, Gijs in 't Groen, v. d. Heikant, v. Helvert, P. Driesen, A. Roovers). Van deze ouderwetse *kuiplooierijen* zijn er maar enkele meer in Nederland, één op Oosteind nog volledig in werking (firma P. de Jong). Deze zijn rond 1870 gebouwd. Voor die tijd waren er enkele heel kleine o.a. van Rommeke-v. d. Bogerd, hoek Hoogstr. Provinc. weg. Ook werden er veel *schoenen* en *laarzen* met de hand gemaakt (soms voor patroons in Dongen etc.).

De *Suikerfabriek* aan de Groenendijkse haven werd $\pm$ 1871 gebouwd en heeft bestaan tot 1902, toen ze door het moeilijke vervoer te water niet meer rendabel was. Reeds in 1899 werd ze stil gelegd. Machines en ander materiaal werden naar Beierland gevoerd. In 1902 afgebroken en van de afbraak is o.a. nog de boerderij van Teer van Dongen gebouwd. De zijhaven is ook gedempt met de afbraak.

Voor de suikerfabriek bestond werd de haven gebruikt voor allerlei *aanvoer*: steenkolen, bouwmaterialen, beer voor de bemesting, enz. Het was eigenlijk ook de haven van Dongen. Deze gemeente moest zorgen voor het op diepte houden van de haven, waarvoor geregeld mensen aan het werk waren. Ze stond in open verbinding met de Donge en had dus hoog- en laag water (verschil 1 à 1.50 m.) Bij de kade was een hoge en lage weg. De laatste liep bij hoog water soms onder. De huizen rond de haven waren bijna alle café's (o.a. Peeters, v. d. Noort, Franken, Seeuws, Corput). In deze café's kwamen veel boeren van Oosteind Zondags hun vertier zoeken. De Groenendijkse haven was altijd vol leven en bedrijvigheid.

Er was ook een *hooipers* (eigendom van een firma uit Pernis). Deze grote oude schuur is later verplaatst en staat nu bij de boerderij van H. Verbunt. De schepen met weinig diepgang kwamen tot vooraan, soms vrij grote, die dan niet konden draaien en achteruit weer naar de Donge terug moesten. Ze werden soms naar voren getrokken door mannen, soms door paarden. In de drukke tijd lagen ze in drie rijen tot Quist toe, vooral in de winter van omstreeks Kerstmis tot half Maart.

Grote schepen bleven in de Donge en moesten daar geheel of gedeeltelijk gelost worden.

In die tijd was er nog weinig of geen kunstmest. Daarom werd beer aangevoerd (onderweg overvloedig aangelengd met water). Dit gebeurde ook aan de Veerseweg door het Kromgat tot aan het Witte huis. Die vloeimest werd in grote putten gedeponed en vandaar door de boeren gehaald.

Zo trok men vroeger de schepen door de Groenendijkse haven

Gedurende de *bietencampagne* was het zeer druk. Veel vreemd volk kwam werken op de fabriek en ging bij sommige mensen (o.a. bij Emmen) in de kost. (peeëndragers, commiezen). Daar waren ook Belgen bij, soms vrij ruwe klanten. Heel veel mensen gingen door de „binnenpad” naar Oosterhout. Dit pad loopt nog van de Groenendijk door de akkers en tot aan de vijf-huis toe. De fabriek was gebouwd vooral op initiatief van Mevr. Sturm die het werk zelf geregeld kwam contrôleren. De eerste directeur was Asselbergs, toen Boogaards en de laatste Rogier (19 jaar oud bij zijn benoeming). Deze is ook actief geweest bij het oprichten van de *zuivelfabriek* „de Eendracht” in 1899. Door het verdwijnen van de Suikerfabriek is de Oosteindse haven vervallen en wordt nu alleen gebruikt als inlaat en afvoer voor de Willemspolder en Dongendijkse polder. Ze is nu ook met een sluisje afgesloten.

In de zeer strenge winter van 1891 werd een trammetje aangelegd langs de haven van de fabriek naar de Donge, omdat de schepen niet verder konden komen.

Bijna 250 jaar lang is de Groenendijkse haven een plaats van levendige bedrijvigheid geweest.

DE ZUIVELFABRIEK

Vroeger werd op de boerderijen zelf gekarnd (karnmolen, vaak door een koe, ook wel door een paard getrokken). De boter werd verkocht in Oosterhout aan Verschures fabrieken of aan andere geregelde afnemers (winkeliers e.a.) Dikwijls werden de boeren gedwongen tot het afnemen van winkelwaar, veekoeken e.d. Ook werden de prijzen gedrukt. Op het laatst der vorige eeuw (vanaf 1883) verschenen de Coöp. Zuivelfabrieken en Boerenleenbanken.

Oosteind en Oosterhout zouden samen een fabriek oprichten, maar door onenigheid over de standplaats kwamen er twee. 27 Februari 1899 oprichting te Oosteind. (72 leden). Bestuur C. W. Oomen, voorzitter, A. G. Klijs, vice voorzitter. A. Bossers Dz., penningmeester, Arn. Timmermans secretaris, P. J. Driessen, 2e secretaris. De directeur was J. v.d. Vleugel. Het bestuur kwam in het begin om de beurt werken.

Door de oorlog in 1940 waren vele zuivelfabrieken gedwongen gedurende de wintermaanden stil te liggen en dan de melk naar een ander fabriek te brengen, wegens kolenbesparing. Dit is hier ondervangen door combineren van Oosterhout en Oosteind (na pensionering van de Oosterhoutse directeur van Oorschot) in 1943. De tegenwoordige directeur P. de Bekker is in 1942 aangesteld en heeft het bedrijf geheel gemoderniseerd. Personeel in 1952 30 man. Aantal leden in 1899 72; in 1942 125; nu 263.

Groenendijkse haven plm. 1900.

In 1675 gegraven door de gemeente Dongen

Omzet in 1900 1.000.000 l. ; in 1952 7.000.000 l.

Het tegenwoordige bestuur is evenredig verdeeld over Oosterhout, Oosteind en 's Gravenmoer.

BOERENLEVEN

Er is een tijd geweest, dat hier de streek onveilig werd gemaakt door *Adriaan van Kampen* (1746-1787) met zijn bedreigingen en afpersingen en brandstichtingen o.a. 1780 bij *Adriaan van Suylekom* aan de Groenendijk 1781 bij de weduwe *Vlaminks* te Dongen, bij de weduwe *Huygens* onder Oosterhout. ook bij de kinderen *Sprangers*, 1782 bij *Jan Scheeders* in de Brede Heistraat.

*Boerderij Brede Heistraat
gebouwd in 1784 met rijkssubsidie, nadat de vorige woning van Jan Scheeders in 1782 door
Adriaan van Campen was afgestookt.*

De eigenaar had een dreigbrief ontvangen en was daarmee naar de politie gegaan. Deze had hem geadviseerd het geld niet te geven. Men zou wel een oogje in het zeil te houden. Ondanks de surveillance werd de boerderij toch in brand gestoken en kreeg de eigenaar de bouwkosten vergoed. Dit jaar (1952) is ook hieruit de potstal gemoderniseerd.

1783 Ger. Dekkers te Oosterhout. Hub. Jan Key te Oosterhout, Jan Olijslagers, Klappeijstraat te Oosterhout en Adriaan Dongenaars aan de Horst.

In 1787 te Breda door middel van een list gevangen genomen en geradbraakt „van onder af” op de grote Markt tegenover het Stadhuis. Hij stiet een gehuil uit, dat naar getuigenis van aanwezigen hoorbaar was over de gehele stad.

Zoals de meeste dingen is ook het boerenleven in de afgelopen eeuw erg veranderd. Het was een leven van zeer hard werken, grote soberheid en gehechtheid aan oude gewoonten. Men was zeer zuinig, ook op de kleren. Een trouwjas, die door de jaren groen was geworden en niet meer des Zondags kon gebruikt worden, werd later mee naar de polder genomen om daar dienst te doen, hetzij als regenjas, hetzij tegen de kou.

Koeien waren niet zo talrijk als nu, er was minder weiland en dat werd minder intens bewerkt. Veel hooibouw in de polder, dikwijls van mindere kwaliteit in de „putten”. In de zomer werden de koeien bij heet weer 's morgens vroeg uit de polder gestouwd naar de stal en 's avonds weer terug. De stal werd vooral bij heet weer potdicht gehouden tegen de vliegen. Om 9 uur moesten ze zeker in de stal zijn. Thuis werd gemolken en wat bijgevoerd. Het stouwen gebeurde door eigen volk of kinderen van arbeiders, die daarmee een boterham verdienden en 's Zondags een roggebrood.

De karnmolen werd meestal getrokken door een koe, voordat ze weer terug naar de polder gingen.

Iedere boerderij had lang geleden zijn *ossen*, die voor de kar gebruikt werden en bij het ploegen.

De mest kwam voornamelijk uit de stal. Kunstmest was nog zeldzaam. In de ouderwetse *potstallen* zat de mest soms meer dan een meter dik. De koeien stonden diep in het vuil en het was een zwaar werk om die stal van tijd tot tijd leeg te maken. Een enkele potstal is hier nog te vinden. Deze stalmest was ontoereikend voor het land. Er kon vloeimest (beer) gekocht worden van de schippers, die het brachten door het Kromgat en aan de Groenendijk. Ook werden de putten bij de burgers in Oosterhout leeggemaakt.

Het *hooien* was een zwaar werk. 's Morgens om 2 uur (!) was men soms al in de polder. Dan had men al meer dan een uur gelopen, beladen met zeis, haargetouw, een zware Keulse drinkenstoep, de boterhammenzak en een of andere oude jas. Dan stond men al flink in het zweet en al was het donker, men begon toch alvast maar, want het zou wel licht worden (!) Om een uur of acht moest de helft van de hoeveelheid voor die dag al gemaaid zijn, 's middags werd er wel eens een tijd gepauzeerd, maar men werkte tot het donker toe en dan bij thuiskomst nog een kar hooi lossen. Er werd ook veel gehooïd in de Biesbosch (Jannezand, wat dikwijls lang duurde bij kwakkelweer. Men maakte een graskeet om te schuilen en de

nacht door te brengen. Dat zware werk duurde wel eens 6 weken aan een stuk. Bijna geen slaap en heel de dag tobben. Zaterdags werd er nog een uur langer gewerkt, want men kon 's Zondags toch uitrusten. Geen wonder, dat in de kerk de mensen zaten te slapen. Een grappenmaker vertelde, dat in de hooitijd de boeren elkaar geen „goeie devotie” toewensten bij het ingaan van de kerk, maar „wel te rusten”.

De arbeiders hadden als gewoon dagloon een verdienste van 6 stuivers, later 7. In de hooitijd bij uitzondering f 1.— en als ze dan in die zes weken een gulden of 35.— tot f 40.— hadden gebeurd, was het jaar goed. Bij het moeizame dorsen 's winters in de schuur (4 uur beginnen) werd wel eens 10 stuivers verdiend, de kost en een roggebrood. Het gebeurde, dat een arbeider zelf een stukske grond had en nooit tijd kon vinden om het te bewerken. Dan werd daarop 's nachts bij maanlicht gewerkt.

Iedereen bijna bakte zelf. Men at het hele jaar roggebrood, alleen met Kermis mik, wat dan een hele tractatie was. Vrije dagen bestonden er niet, alleen met vastenavond werd slechts het hoognodige gedaan: die dagen moesten dan door de arbeiders gebruikt worden om hun run te halen bij de looiers in Oosterhout, Dongen of Oosteind voor de runstoof.

Ieder hield een varken, de arbeiders ook een geit. Voor de varkens werd boekweit verbouwd, voor de geit haalde men het gras van de kanten.

In die tijd maakte men zelf ook mosterd met een mosterdbal in een pan en mosterdzaad.

Kemp (hennep) werd door iedere boer een „hoekske” gezet voor touw. Dit gebruik is nog maar enkele jaren uit de mode.

Het harde werken en de weinige ontspanning maakten de mensen eenzelvig. Bij veel gelegenheden (boekweit dorsen, varken slachten, bruiloften, begrafenissen, afleggen, waken, kermissen enz.) werd de borrel rijkelijk geschonken.

Roken werd veel minder gedaan dan pruimen. Men rookte uit een klein stenen pijpje met een dop erop en gebruikte de tintelton bij het aansteken. Bij feesten werd er zeer veel gegeten. Door de vooruitgang in landbouw en bedrijf, de mechanisatie, de betere wegen en transportmiddelen is dat alles anders geworden en is het boerenleven niet meer hard en primitief. Door de uiterste zuinigheid en ook wel door gebrek aan land bleven vele boeren en boerinnen vroeger ongetrouwd. Heel dikwijls kwam het voor dat jonge meisjes door oudere vrijgezellen werden lastig gevallen. Pastoor Oomen heeft daar wel eens een donderpreek tegen gehouden, waarbij hij sommigen als „ploerten” bestempelde.

Pastoor Oomen interesseerde zich zeer voor het boerenwerk. Men kon zijn statige figuur door de akkers (de binnenpad vooral) zien dwalen, terwijl hij dan zijn rozenkrans bad. Hij heeft ook veel gedaan voor de tot stand koming van de zuivelfabriek. (1899)

VISSEN IN DE POLDER

Onze polder was zeer *visrijk*, wat vooral te danken was aan de inundatie 's winters en het geregeld inlaten van vers water. Dit water kwam uit de Donge, die toen nog zuiver water bevatte.

In de winter werden de plasbermen uit de Donge weggenomen, zodat de lage delen van de polder een grote watervlakte vormden, bij hoog water tot bijna aan de boerderijen. Door het groot aantal fabrieken (o a. chemische) te Dongen, die hun afvalwater lozen op de Donge, wordt dit riviertje tegenwoordig zeer verontreinigd en ook het polderwater voor het grootste deel besmet. Na de ontginning van de Willems- en Dongendijkse polder komt er 's winters een zeer laag peil en het gehele jaar door zeer vuil water.

Vroeger werd door zeer velen van de visrijksdom geprofitteerd. Men zette *fuiken*, ging met het *kruisnet* vissen (ook in de Donge), met het *wargaren*, de *stikscher* (steekschaar), den *urgel* (ook zo'n vangwerktuig, dat werd weggegooid en waarbij de vis tussen tanden werd geklemd).

Ook maakte men gebruik van de z.g. *wurpzak*, een net met loden kogeltjes wat dicht getrokken kon worden. Ook waren er natuurlijk liefhebbers van de *hengelsport*. Men *stropte* snoeken, vooral in het voorjaar en bij warm weer, als de snoek „staat". Er werden *leghaken* gelegd, om grote paling te vangen.

Op warme avonden ging men *poeieren* (peuren). Bij warm, stil weer werd er *louw* (zeelt) gevangen met de hand of een mand zonder bodem.

Van dit alles is weinig meer overgebleven ondanks de grote sloten, die op vele plaatsen (machinaal) zijn gegraven.

Het kan alleen weer lonend worden als de fabrieken zorgen voor een zuiveringsinstallatie, van groot belang ook voor gezond drinkwater voor het vee.

Delen van de Willemspolder: (+ Grdk.polder + Ddk.polder)

Broekkant, De Berk, Kraanscot, Kijlen, Horsten-Blokken, Doolhof, De Oorden, Rijsbroek, Bruine baard, Biezelaar, etc.

Wegen: Berkdijk, Kraanschotsedijk, Kijldijk, Willemsweg, Nieuwe weg, Horstendijk, Rijsdijk, Straatje, Binnenpad.

Water: Kreek, Middelka, Gr. haven, Donge, Kazegat.

Vroeger water: Oude Donge, waar nu de Nieuweweg en de weg door de Oorden ligt.

Oppervlakte $\pm$ 1000 Ha. (Zie kaart Parochie voorin)

JACHT

Toen er nog veel „hout" en riet in de polder stond, dus toen alles nog onontgonnen was, was er nogal wild: *fazanten*, *wilde eenden*, enz. Er is weinig van de polder in zijn oorspronkelijke staat gebleven, alleen ruim 10 ha. bij de boerderij van Quist is onontgonnen terrein.

Ooievaars beginnen zeldzaam te worden. Reigers zijn er nogal en ook meeuwen, Kievitten, gruto's, sperwers, een enkele buizerd en snippen en patrijzen.

Vroeger werd de jacht door het armbestuur verpacht voor plm. f 40.— per jaar.

Oud Schoolhuis Hoogstraat 104

HUMOR

Omdat humor en het Brabantse volk onafscheidelijk zijn, heb ik gemeend ook hiervan het een en ander te moeten optekenen.

De eerste organist was *Gijsje van Helvert*. De kerk was onverwarmd, alleen in de Sacristie brandde een klein kacheltje, soms ook nodig om de miswijn te ontdooien.

Was het erg koud, dan bespeelde *Gijsje* het harmonium (later het orgel) met de wanten aan.

De eerste pastoor *C. Luykx* ging *Janneske Loonen* bedienen en hem troosten in zijn laatste uren. Hij lag daar in de bedstee met de slaapmuts op, oud en versleten.

„Wel hoe gaat 't, *Janneske*?” zei *Mijnheer Pastoor*.

„Och, *Mijnheer Pastoor*, het gaat nogal, versleten werk, zie-de, maar ik zijn nie bang veur de dood, heel mijn leven hard gewerkt en m'n best gedaan om braaf te zijn. Maar nou heb ik hier nogal pijn (op z'n zij wijzend) en da val niet mee”.

„Ja *Janneske*, ieder moet het zijne verdragen, da's 'n goei manier om in den 'emel te kommen. En denk eens hoeveel O.L. Heer niet geleën et voor ons”.

„Da's waar *Mijnheer Pastoor*, maar zoekt er zo nog 's ene.”

Pastoor C. Luyckx gaf catechismus in de kerk. Onder de lering moesten de kinderen zeer stil en aandachtig zijn, want hij was nogal kort aangebonden. Hij zei altijd, handen gevouwen, hoofd rechtop en mij aankijken! Hij eiste vooral bij de Eerste H. Communie opzeggen met vragen en antwoorden compleet. Hij kon stampvoeten, maar ook schreien van teleurstelling als het niet goed ging.

Pastoor Luyckx gaf een les over de Goddelijke Personen, de H. Drievuldigheid en wilde eens controleren of het goed begrepen was. Daarom vroeg hij even later aan Juupke Weterings: „Hoeveel deugden zijn er?

Juupke: Drie: Geloof, hoop en liefde.

De Pastoor knikte goedkeurend maar Tinus Spoor, een „aardigen“, moest er om lachen en zei ineens: Da's nie waar, 't zijn God de Vader, God de Zoon en God de H. Geest. Toen natuurlijk heel de lering aan het lachen en de Pastoor kwaad. Tiniske moest heel de les op zijn knieën zitten.

Pastoor Luyckx had ook een zeer effectieve manier om de kinderen te straffen. Hij zette ze onder de Hoogmis vooraan in de kerk en bestrafte ze dan nog eens luidop in het bijzijn van de grotere mensen.

Arjaan Loonen moest van zijn vader de lever naar *Mr. van Nieuwkuyk* brengen, toen ze thuis geslacht hadden. Maar hij had dikwijls straf gehad in school en bracht hem ergens anders. *Mr. van Nieuwkuyk* kwam op bezoek en vader vroeg of de lever gesmaakt had „Wat lever“ zei van Nieuwkuyk, „ik heb geen lever gezien.“ En Arjan werd flink onder handen genomen zowel thuis als op school.

Willieke van Zundert was grafmaker en urgeldouwer. Toen Antje Oomen werd begraven, had hij het graf te krap gemaakt.

Pastoor Luyckx „Maar Willieke toch, nou è de het graf te klein gemaakt“ Willieke vastberaden het hoofdschuddend: „Nie waar Meneer Pastoor, maar de kiest is te groot!

Dezelfde W. v. Z. was ook nogal driftig en bij begrafenissen gebeurde het wel eens, dat hij onder de absoute niet gauw genoeg de kwast aan de Pastoor overreikte. Deze schudde met het hoofd en trappelde ongeduldig met de voet.

Willieke „Nie staan schuddebollen en trappen, anders neuk ik alles tegen de grond.

Pastoor Oomen.

Bij de Kroningsfeesten in 1898 stond er een kiosk voor de oude school en werd de Wilhelminaboom geplant door Thomes Sprangers destijds Oost-einds oudste inwoner. (Deze boom is later doodgegaan en opgeruimd) In de grond werd een oorkonde in een fles begraven, waarop de comiténamen enz. werden vermeld.

Tijdens de feestelijkheden stonden de fanfare en het comité (waaronder Pastoor Oomen) op de kiosk. Er werd nogal gehost en de muziektent begaf het. Allen zakten door de vloer.

De kinderen zaten vroeger evenals tegenwoordig wel eens aan de appeltjes van de bomen. De Pastoor vindt dat blijkbaar niet zo erg en zei onder de catechismus: „Dat mag gerust, als je maar zorgt, dat je uit de baas zijn handen blijft” Op een keer waren ze bij de Pastoor in de tuin geweest Toen preekte hij 's Zondags in de kerk en zei: Ik vind het niet zo erg, dat de kinderen wel eens een appeltje weghalen bij de boeren, maar blijf uit de tuin van Meneer Pastoor.

Pastoor Luyckx kwam eens voorbij de brandpoel kort bij de Groenendijk. Daar stond voerman Raasen, die een groot liefhebber van een borrel was met zijn paard, dat pertinent weigerde om verder te gaan, ondanks alle pogingen. Al gauw een hoop volk bij elkaar. De voerman werd kwaad en verloor zijn zelfbeheersing. De pastoor zei: „Kom, kom, wat zachter Sief hoe zou het toch komen, dat het beest zo steeg is?”

De voerman zei: „Als gij maar deurgaot Meneer Pastoor, dan zal 't wel willen”. De Pastoor haalde verwonderd de schouders op en vervolgde zijn weg. Toen hij op een behoorlijke afstand was, hoorde hij onmenselijk vloecken en tieren en waarachtig het paard nam ineens een sprong en schoot vooruit.

Timmermans wou lid worden van het koor. Na onderzoek bij Pastoor Luyckx constateerde deze dat hij geen gehoor had, en moest hem dus teleurstellen Thuis gekomen vertelde Timmermans het aan zijn moeder, die ongelovig zei: „Dè begrijp ik nie, da gij geen gehoor et, ge kunt goed de Dongense klok horen luien, as ge bij ons op de run'oop staot”.

Soms was de organist *Wout Timmermans* wel eens om een of andere reden absent door de week bij een gezongen jaargetij. De aanwezige zangers zoals Jan van de Heijkant, Piet Bossers en Gerrit Oomes voelden zich dan niet erg zeker van hun zaak en kropen achter den orgel. Dan moest de Koster (C. Lodewijks) door Pastoor Oomen naar boven gestuurd worden om ze aan het zingen te krijgen.

Als het *kermis* was op Oosteind kwamen de H.H. Geestelijken uit de omtrek (Raamsdonk, Dongen, Raamsdonksveer, Geertruidenberg St. Joachimmoer etc.) naar Oosteind voor een gezellig samenzijn. Soms waren er dan wel 35 personen. Koster C. Lodewijks moest tafeldienen en er was volop van alles, vooral veel spek. De boeren zorgden daar wel voor.

De geestelijkheid noemden Oosteind toen „Het Spekstation”.

Twee *vissers* Piet en Toon, beide wonende op het Hoekste, zouden de volgende morgen vroeg aan de Maas gaan vissen.

Ze waren schoenmaker en hadden een vrije dag. Als hartstochtelijke hengelaars zouden ze heel vroeg op stap gaan. Piet was al om 2 uur wakker en kon het niet meer uithouden. Hij bond alles op zijn fiets en om goed half drie was hij de deur al uit. Kwart over drie aan de Maas en

nog zo donker dat hij nog niet kon beginnen. Een kwartier later begon het te schemeren en hij gooide al vast maar in. Tegen vier uur kwam Toon aangetrapt en Piet zei:

„Toon, waar edde gij toch 'eel den veurmiddag gezeten?”

„O”, zei Toon, ik 'eb is uitgeslapen!”

De grafmaker *W. v. Z.* ging niet erg eerbiedig om met de stoffelijke resten die hij wel eens uit moest graven bij het grafmaken. De oude planken van halfvergane lijkkasten nam hij altijd mee naar huis, zette ze tegen de schuur te drogen en stookte ze later op of gebruikte ze om er een varkenskooi van te timmeren.

Al mopperde de vrouw van Naard Raasen, bij wie hij inwoonde, nog zo erg, hij liet het niet. Die vrouw vond het griezelig en had vooral een hekel aan de minder frisse geuren, die door die planken werden verspreid.

Naard Raasen en nog twee mannen moesten wegens burenplicht waken bij het lijk van een bakker in de buurt. De fles ontbrak nooit bij dergelijke gelegenheden en men zon op een grap om Raasen eens beet te nemen. De anderen stuurden Raasen om een boodschap en ondertussen zette men het lijk op een stoel vlak bij de deur. Toen Raasen terugkwam en de deur opendeed viel het lijk tegen hem aan en schrok hij zich bijna een beroerte.

W. v. Z. moest orgeldouwen en *G. v. Helvert* zette wel eens veel registers open. Dan riep hij: „Wind! wind!”

Dan zei Willieke: „Nie te veul of ge douwt zelf maor”.

Oude woning hoek Groenendijk - Provinciale weg

Lang geleden was er op de hoek van de Provinciale weg en de Groenedijk een caféke (bij *Muike Poppelier*). Als er iets bijzonders te doen was, werd daar ook gedanst. Een oude man met een trekharmónica speelde zo wat en zat in de bedstee, omdat er anders geen ruimte genoeg was.

Bij E. thuis (in 't Stiggeske van Verbunt) waren ze ook *zeer nauw behuisd*. Het stalleke vooral was zeer klein. Ze hadden een koeike en een geit. Moest de stal worden schoon gemaakt, dan werden deze twee beesten zolang op de moos gezet.

Toen F. *werd begraven* werd de kist per boerenkar naar de kerk vervoerd wat toen algemeen gebruik was. Zijn vrouw, die sukkelachtig was, was in lange tijd niet in de kerk geweest. Ze wilde persé de uitvaart meemaken en ging op de kar bovenop de kist zitten. (Het kwam in die tijd herhaaldelijk voor dat men op de kist ging zitten.)

Pastoor Oomen heeft er nog eens over gepreekt en daarna heeft men meer eerbied getoond.

Toen op zekere dag een boer van Oosteind ging trouwen, bedacht hij zich plotseling in de kerk en ging er vandoor. De koster (*Lou Hermans*) werd er op uit gestuurd om hem te achterhalen en over te halen terug te komen. Na ruim een uur wachten kon de plechtigheid toch doorgaan.

Mr. van Nieuwkuyk ging een *askruiske* halen en er werd voor de communiebank flink gedrongen. Pastoor Luyckx: „Nie dringen!” en hij keek daarbij *Mr. Nieuwkuyk* aan. Deze vatte direct vlam en antwoordde: „Ge moet nie denken, dat ik er gek op ben” en ging terug naar zijn plaats.

Tegenover Doruske Vissers stond vroeger een heel oud café bij *Groenendaal*. Daar kon het wel eens spannen als de Hoek en 's Gravenmoer ruzie hadden. Maar het kon er ook zeer lustig toegaan. Het is voorgekomen, dat men de geit uit het stalleke haalde en op de biljart zette en de jonge dochters in de stal vastbond.

Op de hoek Berkstraat Griend woonde vroeger de familie *Verdiessen*, echte ouderwetse grappenmakers. Destijds brandde men nog „vuur” een open haardvuur onder een grote schouw, met hout gestookt. Het gebeurde wel eens 's winters, als ze buurters hadden, dat één van de *Verdiessens* zei: Nou gaan we ouwe klompen stoken. Dan namen ze alle klompen van de aanwezige boeren en stookten die op, zodat ze op de kousen naar huis konden,

Was het *spinning* in de buurt, dan verschenen er *spoken* en geheimzinnige lichten, waarvan de *Verdiessens* ook meer wisten.

Eens waren er twee *appeldieven* in de bogerd van *Verdiessen* betrapt en gegrepen. Ze werden vastgelegd in de grote schuur en men begon een gat te graven. Vroeger deed men dat ook voor gestorven vee. Men groef toevallig een groot been op van een koe. En Graad zei: „Kijk, dat is van

dien anderen van de vorige keer." De daders stonden duizend angsten uit en maakten dat ze wegwamen, toen ze werden losgemaakt. Ze zijn nooit meer teruggekomen.

DE SPINNING

(Wijze : Omdat 't zo lekker is)

1

Gij roept mij nog eens terug.
En dat is goed gedaan
Ik zing U nu een lied
En vang onmid'lijk aan
't Is van een oud gebruik
Dat ik U zingen ga
Ik zing U nu een liedje
Van de spinning ja.

REFREIN :

Wij zingen van spin-spin-spin
" " " " "
Wij zingen van de spinning
Uit den ouden tijd

2

De boer verbouwde vlas,
Maar hij verkocht het niet
Omdat de boer in dat product
Van alles ziet
Wat hij tot zelfgebruik
Er al van maken kan.
Behalve olie en ook koek
Maakt hij er hemden van

Refrein :

3

En ied're week werd er
Geoefend bij een boer
Dan kwamen de boerinnekes
Daarover den vloer
Ze werden getraceerd
Op koffie met beschuit
En als 't kan lijen, nu,
Dan kwam er soms wel fruit.

Refrein :

5

Er werd geoefend in het spinnen
Van den draad
Men gaf elkander les
En ook wel goeden raad
En ieder deed z'n best
In 't spinnen van het vlas,
Hoe dunner dan de draad,
Hoe beter dat het was.

Refrein :

5

En was er dan een bij
Die errig handig was
'n Helen dunnien draad
Kon spinnen uit het vlas,
Die was dan nummer één
En kon er groot op gaan,
Dat zij het fijnste en
Het dunste hemd had aan

Refrein :

6

Maar op zo'n spinning-
avond is het vast tarief :
De boerenjongens zochten
zich zo graag een lief
Ze zwierven rond het huis,
waar of de spinning was,
Dan werd er niet gekaart.
Dan dronken zij geen glas.

Refrein :

7

Ze hoorden de boerinnekes,
die blij van zin
Hun spinneliedje kwetterden
Van spin-spin-spin.
En buiten houdt men raad
En lacht en praat en gek
Hoe binnen schrik en angst
het beste werd verwekt.

Refrein :

8

't Besluit stond dan gauw vast
Men ging op muizenjacht
De hele vangst werd dan
Voor 't spinhuis saamgebracht
En door het mosegat
Liet men de beesten uit
En binnen een spektakel
en een angstgeluid.

Refrein :

9

En was men pas bekomen
Van den eersten schrik
En zat men aan de koffie
en aan de boerenmik
Dan plots een nieuwe angst
Want door het mosegat
Verscheen een kikker, die
een brandend licht op had.

Refrein :

10

En daarmee niet content
probeerde men ook wel
De boer van schrik te laten
springen uit z'n vel,
Want kwam hij uit de deur
Met een gezicht heel strak,
Dan vond hij tot zijn schrik
de „erdkar” op het dak.

Refrein :

11

De boerenjongens hadden
dan wel schrik gebracht,
Maar dichter bij hun doel
was men nog niet gebracht.
Het doel, dat lag in huis,
daar bij de meisesschaar.
Als men dan binnen was,
Dan kwam het voor elkaar.

Refrein :

12

En eind'lijk drong men binnen
bij den spinningboer,
En dan met Annemie
de benen van den vloer.
Omdat het donker was
bracht ied're jonge boer
Z'n meisike netjes thuis,
Zo is 'n jonge boer.

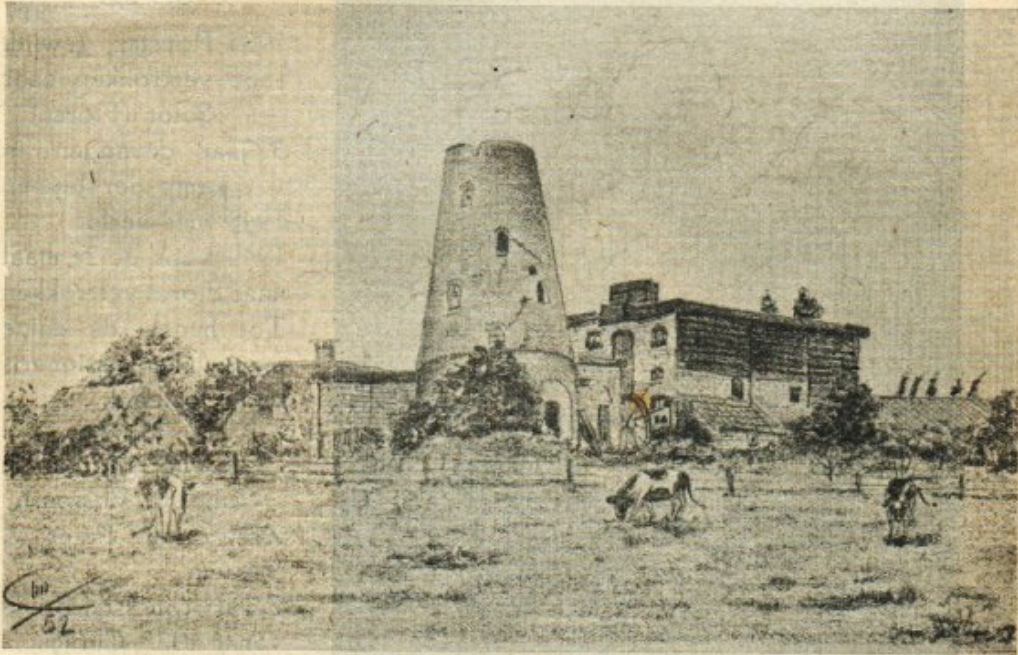
Refrein :

DE OOSTEINDSE FANFARE „CONCORDIA”

Op initiatief van de Z. E. H. P. Oomen had de oprichtingsvergadering van de harmonie plaats op 20 Juni 1909. (Past. Oomen, Kap. Korst, G. Verhulst, Fr. v. Bree, H. de Wit, C. Rombouts, Arn. Timmermans, P. Driesen, A. Klijs, v. d. Vleugel, Teurlings e.a.)

Omdat er pas gecollecteerd was voor de beschildering van de Kerk zou men door het uitgeven van renteloze aandelen van f 25.— aan geld zien te komen, in 10 jaar terug te betalen. Direct was f 400.— geplaatst. Voorlopig bestuur H. de Wit, v.d. Vleugel, G. Verhulst e.a.

Directeur: Adr. van Dongen (onderdirecteur van Musis Sacrum)
1e Repetitie 18 Juli 1909. 19 Werkende leden. In 1921 omgezet in fanfare door te klein aantal werkende leden.
Dirigenten: A. van Dongen 1909, C. Sluis 1919, C. Huyben 1929, Kuppens 1947, Jacobs 1952.

De molen in zijn tegenwoordige vorm. Achterzijde. Het gebouw naast de molen is de vroegere looierij van Teurlings.

Onze molen is in 1890 gebouwd door J. M. Teurlings en in 1929 is de kap door brand vernield, waarna ze gemechaniseerd is en nu als een grote peperbus tegen de horizon afsteekt.

Er is hier op Oosteind van 1932—1940 een *voetbalclub* geweest V.V.O. (Voetbalvereniging Oosteind)

ANDERE VERENIGINGEN

Kruisboogvereniging Eensgezindheid Café Jos. van Vugt Opgericht 1875. Opgeheven. Voor die tijd was het een handboogschutterij, gevestigd bij café van Etten.

Kruisboogvereniging Eendracht zij ons streven. Café A. Akkermans. Opgericht 1885, bestaat nog.

Toneelvereniging opgericht in 1900 bij Jos. van Vugt (zie volgende blz. liedertafel.) opgeheven

Kruisboogvereniging Willem Tell café Vissers. Opgericht 1945.

Kruisboogvereniging Avondster. Café C. v. d. Noort. Opgericht 1890. Opgeheven.

Voor het bestaan der fanfare Concordia (1909) was er een *liedertafel*. Deze heeft enkele jaren bestaan en Concordia heeft de meeste harer leden gerecruteerd uit die vereniging.

OOSTEIND EN DE MISSIE

Pater J. v. Vessem
S.V.D.

1935 Priester gewijd.
1936 vertrokken naar
Solor (Flores)
3 jaar gevangen in
kamp der Jappen
1948 met verlof
1949 voor de 2e maal
naar Flores vertrokken
Tot heden de enige
mannelijke missionaris
van Oosteind.

Soeur Andrea
(Joh^o. v. Vessem),
Zuster van Pater v.
Vessem
Franciscanessen Breda
vanaf 1933 Curaçao

Soeur Brigitta
(Petr^o. Fijneman)
1929 Indonesië
3 jaar Jappenkamp
1949 verlof
1950 weer vertrokken

Soeur Marcellina
(Corn, den Boer Fran-

cisc. Breda) vanaf 1929 Curaçao.

Soeur Annette (Maria Bossers) Congregatie Charitas, Rozendaal, vanaf 1950 Palembang Sumatra.

DRIE GEZUSTERS KANTERS

Congregatie Franciscanessen Dongen

Johanna Kanters, *Soeur Marie Antonie*, Indonesië 1948 Hongeroedeem 44/45 in Amsterdam.

BIJ DE DANKBARE HERDENKING
van het

Zilveren Professiefest

van

Sr. LEONTINE

Dongen
1923

19 Maart

Alphen
1948

Heb dank o God, dat ik mij gans
Aen U heb mogen geven
In zieke dienst bij 't werk der jeugd
En in het missieleven
Heb dank, hoewel ik heb gezocht
Uit huis en kerk verdreven
Dat ik door blindheid hulpeloos
Nog in een kamp moest leven
Het was Uw goedheid, Uw gena
Zo hebt Ge m' onderwezen
Opdat ik zulver en onthecht
Aan al het aards' zou wezen
'k Heb door 'n noodlottig ongeval
Om twee broers moeten wenen
Die voor hun eigen groot gezin
Toch zo onmisbaar schenen
Ons geestesoog is nu verblind
Ons hart is diep in rouwe
Maar ondanks tegenslag en nood
Staat vast mijn Godsvertrouwen
Zoals Gij 't licht der ogen weer
Aan mij hebt terug gegeven
Zo zal het ons klaar en duidelijk zijn
Wanneer in 't eeuwig leven
Ons geestesoog zal opengaan
Gods goede zorg ons boeien
Wat ons een ramp schijnt, weldaad is
Waardoor w' in liefde groeien
Uw liefde werd ons lichteklaar
Door U aan 't kruis beschreven
'k wil U mijn liefd' in leed en kruis
In blind vertrouwen geven.

Wilhelmina Kanters Indonesië
Soeur Constantine 1934
3 jaar Jappenkamp

Maria Kanters Soeur Richouda
1937 Indonesië Medan, 3 jaar
Jappenkamp.

Soeur Leontine
(Catharina van Dongen)
Franciscanessen Dongen
1936—1946 Medan
3 jaar in Jappenkamp, ziek terug-
gekomen. Nu overste in Ulicoten

Sr. Leonelta is een zuster van
het oorlogsslachtoffer C v Don-
gen (blz. 18) Haar broer Ding.
van Dongen is door een ongeval
om het leven gekomen.

1 Januari 1926 was de Kade van de Donge bezweken in de buurt van de Hoge Dijk, waar-
door een overstroming ontstond, waarvan bovenstaande foto een duidelijk beeld geeft

NEL DE MAND

Ongeveer 70 jaar geleden, omstreeks 1880, woonde op Oosteind in het „Peperstraatje”, later in de Dwarsstraat een vrouw, Nel van der Wee, Ze liep mank en was een dievegge. Ze had de bijnaam „Nel de Mand”. Niets was veilig voor haar, ze maakte zich schuldig aan inbraak en werd verdacht van verschillende brandstichtingen. Dit laatste heeft men echter niet kunnen bewijzen.

Op een morgen onder de tienuren-Mis had ze in een boerderij aan de Vijfhuis acht ruiten ingeslagen en het een en ander ontvreemd terwijl de bewoners naar de kerk waren.

Een geraffineerde truc van Nel was de volgende :

Op zekere dag ging ze rijst halen in een winkel in Oosterhout. Ze had een grote stroopkan bij zich en vroeg aan de winkelier om 6 pond rijst. Ze hield de kan in haar schort en zei :

„Schud maar in”. De winkelier deed het en toen zei Nel: „Ik moet eerst nog een paar boodschappen doen, ik zal hier de kan laten staan, straks kom ik terug en dan zal ik betalen”. De

winkelier vond het natuurlijk goed en Nel zette de kan op de toonbank. Ze ging weg maar kwam niet meer terug. De baas kwam tot de ontdekking, dat er geen bodem in de kan was. Ze had de rijst in haar schort laten lopen en dat zo handig gedaan, dat de baas niets gemerkt had.

Op een keer werd ze betrapt en heeft ze een tijdlang in de gevangenis van Gorcum doorgebracht. Een bewoner van Oosteind had haar daar ont-

moet, terwijl ze opgebracht werd tussen twee agenten. Hij zei, dat hij zich doodgeschaamd had, dat iemand van Oosteind tot zo iets in staat was. Ondanks deze straf begon ze later weer opnieuw met haar dieverijen zo dat de bewoners van den Horst gingen klagen bij burgemeester Gescher van Oosterhout. Deze zei, dat hij niet bij iedere boerderij 's nachts een wacht kon plaatsen, maar dat de mensen zelf haar maar eens een lesje moesten geven.

Bij Wouters in de Dwarsstraat werd er telkens hout gestolen (één van haar specialiteiten), Men verdacht er haar van en tastte de musterd zo op dat ze in zou storten, als men er flink aan trok.

Een donkere avond, tegen een uur of twaalf, kwam Nel stilletjes aan met haar kreugel. Ze deed het kalm en dacht aan geen gevaar. Toen ze aan de musterd trok, stortte alles naar beneden en werd ze bedolven. Ze heeft er lang bewusteloos gelegen en toen zij bijkwam is ze met zeer veel moeite van onder het hout gekropen en met de kruiwagen naar huis gesukkeld. Ze kon na die tijd alleen maar zeer gebrekkig lopen en heeft niet meer gestolen.

ONS EEUWFEEST

Nu ons feest achter de rug is kunnen we met vreugde constateren, dat het in alle opzichten geslaagd is.

Het kerkelijk feest, gevierd op Zondag 16 November, was ingeleid door een triduum, verzorgd door een Eerwaarde Pater Capucijn. De kerk was druk bezocht en er werd vooral gewezen op het essentiële van het parochielevens, alsmede op de grote genaden ons door God geschonken in de afgelopen eeuw.

Zaterdagavond werd het feest ingezet met klokkengebeier, dat plechtig galmde in de stille avond over ons kerkdorp.

Zondagmorgen wapperden de vlaggen van alle huizen en onder de H. Mis van 7 uur droegen parochianen en schoolkinderen de H. Communie op uit dankbaarheid voor alle ontvangen genaden.

Om 9 u. 45 werden de E. E. H. H. Geestelijken, genodigden en leden van het Erecomité door een lange stoet van bruidjes afgehaald aan de Pastorie. Het was een ontroerend moment toen deze indrukwekkende stoet de fijn versierde kerk binnenschreed onder de jubeltonen van het orgel, bespeeld door de bekende componist Hubert Cuypers en onder de klanken van de compositie van Händel: Ere zij God. Vele priesters assisteerden bij deze solemne Hoogmis en het koor zong de Mis: St. Jeanne d'Arc van H. Cuypers met begeleiding van de componist. Na de plechtigheid werd het St. Janslied gezongen speciaal gedicht en gecomponeerd voor deze gelegenheid door respect. : A. Scheermakers pr. en H. Cuypers.

's Middags half drie werd een plechtig Danklof gecelebreerd met toespraak van de Z. E. H. Pastoor van Genk gevolgd door het Te Deum.

We kunnen met de grootste voldoening terugzien op deze viering, die door

een grondige voorbereiding een waardige vertolking van de dankbaarheid en godsdienstzin van ons goede Oosteindse volk was.

De zang gedurende het Lof werd om beurten gedirigeerd door den Heer Cuypers, den Heer Hoppenbrouwers (beiden muziekvrienden van onze pastoor) en ondergetekende.

's Avonds was er een intieme feestmaaltijd op de pastorie, waarbij de geestelijken afkomstig uit onze parochie en hier werkzaam zijn geweest, tegenwoordig waren, alsmede Kerk- en Armbestuur en enkele autoriteiten. Het hoogtepunt van deze avond was wel, dat de sympathieke voorzitter van ons comité, de Heer Bart de Jong, werd geridderd met het Erekrus Pro Ecclesia et Pontifice. Een onderscheiding toegekend wegens zijn grote verdiensten gedurende tientallen jaren in talrijke functies op charitatief, godsdienstig en cultureel gebied. De Pastoor noemde hem de vader der Parochie.

De Edelachtbare Heer Burgemeester sprak een sympathiek woord en noemde onze parochie één der beste delen van zijn groeiende gemeente. Maandag 17 Nov. was er 's morgens om 9 uur eerst een solemne Requiem met assistentie voor alle overleden parochianen.

's Avonds 7 uur Plechtige Herdenkingsavond in het Patronaat, voor deze gelegenheid stemmig versierd. Voor genodigden en parochianen werd een heel programma afgewerkt, wat behalve het officiële gedeelte (de aanbieding van het cadeau van de parochie aan Kerk, zijnde f 2920.—, en een dankwoord van onze Pastoor) een aantal zangnummers en voordrachten bevatte. De zang was mede ingestudeerd door onze hooggeachte heer Cuypers, de zeer sympathieke en vitale oud-leermeester van onze pastoor, die ondanks zijn 79 jaar met jeugdig élan zowel dirigeerde als accompaneerde en een bijzonder cachet gaf aan deze echt gezellige avond. Het gemengd koor bestond uit een zestigtal zangers en zangeressen, allen van Oosteind. De voordrachten hadden alle betrekking op de afgelopen honderd jaar en werden door het goede spel en de duidelijke voordrachten een waar succes. Zowel kinderen als volwassenen, regisseurs en executante hebben zich geheel gegeven en daardoor resultaten bereikt, die met eie mogen genoemd worden. Ik wil hier in het kort de medewerkenden vermelden:

Voor de regie: Kapelaan Michielsen, de onderwijzers en juffr. Mertens

Spelers: Bertus van Reijen als Mr. van Nieuwkuyk

Gerard Rombouts als Vader Tijd

Jeannette Oomen P.d. }

Jeannette Oomen G.d. { in de oude en nieuwe tijd

Juffr. C. Mertens als M. Loonen hoofd der „braischool”.

Toon Verkooyen

Jan in 't Groen } als twee ouwe Oosteindse boerkes

en verder leerlingen van de meisjes- en jongensschool voor de voordrachten: De Braischool en het eerste kerkbestuur van Oosteind

Dinsdag 18 November stond mede in het teken van het Koperen Priesterfeest van Kapelaan Arthur Michielsen, sedert 1945 werkzaam op Oosteind. 's Morgens om 7 uur gezongen H. Mis uit dankbaarheid. 's Middags dezelfde uitvoering als Maandagavond en 's avonds laatste uitvoering met hulding van onze kapelaan, die een mooi cadeau van de parochie mocht ontvangen in de vorm van een cassette met tafelgerei. In een fijne ontroerende speech bedankte de jubilaris de parochianen en de sprekers, die hem speciaal gehuldigd hadden, waaronder natuurlijk ook onze Pastoor. Later dankte de voorzitter ook nog allen, die hadden bijgedragen tot het welslagen van ons eeuwfeest in welke vorm dan ook.

De tjokvolle zaal toonde zich ook enthousiast over het verloop van de afgelopen dagen en allen waren hoogst voldaan.

Woensdagmorgen was er nog een H. Mis, waarin gezongen werd door de schoolkinderen, de Kindermis van H. Cuypers en tot slot ons feestlied ter ere van St. Jan. Daarna tractatie voor de jeugd op het patronaat en een goochelaar. Ook werden nog enkele voordrachtjes door de kleintjes uitgevoerd en werd de Kapelaan nog gehuldigd door de jeugd. Ook de jeugd heeft dus zijn aandeel gehad in ons mooie parochiefeest. We zullen nog lang met de grootste voldoening op de afgelopen dagen kunnen terugzien. Moge dit boekje de herinnering aan ons eeuwfeest levendig houden en moge God ons dorp in de toekomst blijven zegenen.

Arnold Minjon

